

Діячі освіти, культури і науки на Поділлі

УДК 929.5:94(477.44/.74)“1794-1881”

В.А.Захар'єв

Кароль Сцібор-Мархоцький: гідний син батька-реформатора

У статті йдеться про життя та діяльність сина відомого подільського реформатора Ігнація Сцібор-Мархоцького Кароля (1794–1881), показано його зв'язки з прогресивними особистостями першої половини XIX ст., роль у визвольній боротьбі польського населення на Поділлі та освоєнні причорноморських степів.

Ключові слова: Кароль Сцібор-Мархоцький, Поділля, Одеса, Тобольськ, син, повстання, патріот, Міцкевич, Конарський.

На початку XXI ст. політичні, економічні, наукові та культурні відносини між Україною і Польщею певною мірою можуть бути прикладом добросусідства і партнерства в Європі й у світовій спільноті. У цьому процесі важливу роль відіграє українська і польська історична пам'ять та свідомість, які сприяють усебічному переосмисленню подій та явищ минулого й сьогодення. Сучасна українська історична наука прагне подавати об'єктивну інформацію про польську культуру та історію поляків в Україні, зокрема це стосується дослідження біографій непересічних представників польської меншини на наших теренах. Слід зазначити, що в останні роки в українській історіографії спостерігається особливо активна тенденція саме до репрезентації визначної постаті в просторово-часовому вимірі та в особистісно-індивідуальній сфері. Свідченням цього, наприклад, є вихід в світ у 2007 р. ґрунтового біографічного словника “Відомі поляки в історії Вінниччини” [10].

В контексті вивчення історії українсько-польських взаємин у XVIII – на початку XX ст. на Поділлі та на Одещині неможливо оминати представників роду Сцібор-Мархоцьких, адже громадянська позиція його кращих представників та питання їхньої спадщини співзвучні з багатьма проблемами нашого часу, а тому заслуговують на підвищену увагу і переосмислення. Останніми роками особливо активно над дослідженням історії роду Сцібор-Мархоцьких працює польський учений, професор інституту історії Опольського університету Томаш Цесельський [30; 36]. Слід зазначити, що життя і діяльність найвідомішого представника цього роду – відомого подільського рефор-

матора кінця XVIII – першої чверті XIX ст. графа Ігнація Сцібор-Мархоцького (1749–1827) достатньо добре висвітлені в польській та українській історіографії і художній літературі XIX – початку XXI ст. [3]. У той же час, наприклад, його синові Каролу приділялося значно менше уваги. Хоча, свого часу про його особу позитивно відгукувалося чимало сучасників. Побіжно згадували про нього також відомі дослідники XIX – початку XX ст. Й.Ролле [22; 35], Є.Січинський [24], А.Копилов [11], Є.Євтіхiev [8], польський науковець XX ст. Р.Афтаназі [33].

Останнім часом діяльність Кароля Сцібор-Мархоцького в контексті історії Одещини і Овідіопольського району зокрема, знайшла висвітлення у працях краєзнавця С.С.Аргатюка [1; 2; 12; 18]. Варто зазначити, що матеріали, які стосуються роду Сцібор-Мархоцьких розсіяні по різних архівосховищах. У 20-х рр. XX ст. частина родинного архіву Сцібор-Мархоцьких навіть перебувала на таємному зберіганні у Харкові, потім була передана до Києва і фактично лише нещодавно стала відомою дослідникам [27; 31]. Уціліла частина родинного архіву Сцібор-Мархоцьких зберігається в Державному архіві Одеської області, де складає окремий фонд – №140, окремі матеріали цього архіву – в Львівській бібліотеці імені В.Стефаніка НАН України.

Мета нашої статті полягає в тому, щоб на основі аналізу архівних джерел, опублікованих документів і спеціальних студій з'ясувати маловідомі факти життя Кароля Сцібор-Мархоцького (1794–1881), показати його зв'язки з прогресивними особистостями першої половини XIX ст., вагому роль у визвольній боротьбі польського населення на Поділлі та в освоєнні причорноморських степів.

Як відомо, Ігнацій Сцібор-Мархоцький у шлюбі з Євою Руффо мав трьох доньок: Пульхерію, Юлію, Емілію та лише одного сина – Кароля. Незважаючи на те, що він отримував освіту вдома, його знання були глибокими, адже батько особисто навчав хлопчину, як і інших своїх дітей, в дусі рекомендацій Ж.-Ж.Руссо. Крім того освіту поглибили кілька спільних з батьком закордонних подорожей. Спадковими були літературний хист та музичні здібності Кароля. Єдиний син Ігнація та Єви Сцібор-Мархоцьких був одним з головних героїв Свята Церери, запровадженого його батьком в родовому маєтку в містечку Миньківці на Поділлі. Саме він прокладав першу борозну на полі. Як зазначав пізніше у своїх спогадах польський поет, письменник і перекладач Францішек Ковальський (1799–1862), “Кароль [Мархоцький. – В.3.], якого я знаю зблизка, є по-справжньому вченою людиною і добрим піаністом” [40, с. 44, 49, 56].

Через деякий час після смерті матері [Єва Руффо померла в 1810 р., або ж на початку 1811 р. – В.3.] гарні стосунки між сином та батьком завершилися бурхливим розривом. Причиною було таємне вінчання Кароля з сиротою Бонною Тжціньською, яка виховувалася в Притулівському маєтку Мархоцьких [в літературі називаються різні дати – 1812 р., або ж 1814 р. – В.3.]. Не виключено, що І.Сцібор-Мархоцький після смерті дружини мав намір сам одру-

житися з вихованкою, що тоді було звичною практикою у поміщиків, то вчинок сина його дуже розлютив. Відтак з притаманною йому емоційністю, наказав розірвати шлюб і припинити стосунки закоханих, навіть відправити невістку до монастиря. У відповідь на батькове свавілля Кароль намагався скоїти самогубство. Його порятували, але згодом, коли батько наголосив, що залишить без спадщини, змушений був укласти документ, в якому визнав свій вчинок помилковим і зрікся шлюбу. 7 грудня 1812 р. старий граф написав листа віце-губернатору Подільської губернії, де виклав своє бачення розриву стосунків із сином – підступний обман і викрадення його 18-літнього сина [16, арк. 9-10]. Вцілілі пізніші листи Ігнація Сцібор-Мархоцького до сина Кароля, які датуються 1821 роком, висвітлюють непрості взаємини батька та сина [29].

Конфлікт всередині родини Сцібор-Мархоцьких набув надзвичайно великого розголосу. У 1822 р. у зв'язку з питанням про аліменти Боні Тжціньській, як колишній дружині Кароля (йшлося про 500 рублів сріблом) І. Сцібор-Мархоцький підготував детальну інформацію з цього питання на ім'я російського царя Олександра I [16, арк. 63-89].

За твердженням Т.Цесельського примирив обидві сторони конфлікту кам'янецький римо-католицький єпископ Ф.Мацкевич [30, с. 24]. Свідченням остаточного примирення К.Сцібор-Мархоцького з батьком може служити заповіт останнього від 14 грудня 1822 р. [16, арк. 117]. А перед тим він змушений був рідше потрапляти йому на очі, тому перебрався на постійне проживання під Одесу, звідки все ж часто навідувався на Миньковеччину. Варто зазначити, що саме в цей час К.Сцібор-Мархоцький, який перейняв від батька захоплення ідеалами французьких просвітителів, належав до масонської ложі “Озиріс до полум'яної зорі”, що діяла в 1818–1822 рр. в Кам'янці-Подільському. Після закриття таємних організацій більшість їхніх членів потрапили під слідство, дехто – під нагляд поліції, а то й на заслання [23, с. 525]. Не виключаємо, що саме перебування Кароля на Одещині врятувало його від сумних наслідків. В серпні 1823 р. польський поет і письменник Ф.Ковальський застав Кароля вже на Поділлі, під час святкування обжинок в Притулі, Побійній та Отрокові [40, с. 49].

У заповіті І.Сцібор-Мархоцького від 14 грудня 1822 р. детально перераховано рухоме й нерухоме майно, яке мало бути розподілене між його дітьми. З огляду на його важливість [зокрема це пов'язано із датуванням заснування та перейменування населених пунктів на Одещині. – В.З.], прочитуємо повний перелік маєтностей старого графа. “Стан цілого маєтку нерухомого є такий: земля і добра діличні, що знаходяться в Подільській губернії в повіті Ушицькому містечко Миньківці з околицями, з передмістями, урочищами, хуторами, такими як: Вітослав, Загробеля, Людвинів, Мархоціце, Весела, замок Бельмонт з підзамчем. Села Мислібож, Заріччя, Городище, Катаринівка, Антонівка, Кружківці, Побуйна, Остоя, Побуянка, Сівороги, Сцібори, Отроків, Притулія, Хапанувка, Старикі з Барановим, Тимків, Засічя. В Могилівському повіті село діличне Сеферувка. Над Чорним морем чи над Понтом Евксинсь-

ким біля Одеси в Херсонській губернії, в повіті Тереспольському двадцять тисяч десятин землі називаються Графство Руфіполіс. Є посади над Дністровським лиманом: Адріанів, Любомила, Каролін, Роксолана, Скотопаси, Барабоя. Над Куяльницьким лиманом – Воланів, Алтеста, Вигода. Також на праві коллокаційному у власності колись Гумецьких, пізніше Людвіка Тжецьєського ротміста, в домінії Соколецькій в Ушицькому повіті села Бучая, Загужани, Шелестяни і частини в містечку Сокільцю” [16, арк. 116-117].

Як відомо, придбані І.Сцібор-Мархоцьким на початку XIX ст. великі земельні наділи (“дачі”) поміж Дністровським і Куяльницьким лиманами склали маєтковий комплекс, який отримав назву Руфіполіс від родового прізвища дружини графа Єви Руффо. Одеський краєзнавець С.Аргатюк, на підставі документів, знайдених у Держархіві Херсонської області, стверджує, що загальна площа придбаних графом І.Сцібор-Мархоцьким земель над Чорним морем була меншою, ніж стверджувалося в заповіті. А саме, одну з дач (за №27 – 8000 дес.) біля Хаджибейського лиману з селом Воланівка (Алтестове) викуплено 1802 р. у рагузинського грека А.І.Алтесті. Іншу дачу (№22 – 7500 дес.) – на лівому березі Дністровського лиману з поселеннями Андріанівка (Грибівка) і Бузиновата – І.Мархоцький придбав тоді ж в опального колезького радника А.М.Грибовського. За мірками того часу граф Мархоцький заплатив дешеву ціну, по 60 коп. за десятину [1, с. 30]. Причиною такої невідповідності в площах земель в околицях Одеси (20000 чи 15500 десятин) є тривала невирішеність питання по розподілу маєтку А.І.Алтесті, який мав загальну площу 17000 десятин. До 1827 р. Сцібор-Мархоцькі управляли цими землями спільно з одеськими міщанами, яким належало 10000 десятин. Декілька разів проводилися межування (1827, 1849, 1850, 1852, 1861 рр.), кожне з яких згодом визнавалося невірним і межові знаки знищувалися. Остаточне розмежування цієї території відбулося лише в 1868 р. [19, с. 42-43].

Отримавши великий шмат степу понад Чорним морем, що спочатку приносив мало користі, І.Сцібор-Мархоцький подарував ці землі своїй дружині і заселяв їх своїми підданими з Миньковеччини, як добровольцями, так і тими, хто вчинив різні провини [1, с. 31].

До речі, на початку 20-х рр. XIX ст. влада мала бажання викупити частину земель І.Сцібор-Мархоцького під Овідіополем, щоб поселити там німецьких колоністів-католиків з Баварії. Однак через певні дивацтва власника відмовилася від свого наміру [20, с. 210].

Після одруження з сином графа Юзефа Малаховського Еліушем 1814 р., на вимогу батька виїхала до “Руфіполісу” Пульхерія. Молоде подружжя осіло на дачі біля Хаджибейського лиману. Згодом під Одесу прибули Емілія (яка виїшла заміж за полковника М.Г.Інгістова) та Юлія. Кароль облюбував місцевість поміж р.Барабой і Дністровським лиманом на березі Чорного моря. Тут засновуються нові хутори: Дальник і Любомила. Обидва хутори містилися на правому березі р.Барабой. Тоді ж, Кароль заклав поселення біля Бугазу і назвав його в честь себе – Кароліно [1, с. 32-33; с. 147]. Кароль сприяв заселен-

ню земельної ділянки біля Дністровського лиману, надаючи невеликі наділи землі шляхтичам-переселенцям з Поділля, одеським і овідіопольським міщанам [1, с. 33].

На власному хуторі у 1824 р. молодий граф приймав відомого природознавця, ботаніка, зоолога, професора, письменника [писав під псевдонімом Старий Детюк. – В.З.] Антона Анджейовського (1785–1868). Ботанік спільно з трьома супутниками збирав колекції рослин біля Дністровського лиману. Імпровізований “козацький пікет” затримав науковців і став вимагати паспорти у мандрівників. Як виявилось, це був розигріш, до якого вдався К.Сцібор-Мархоцький, щоб запросити до себе гостей. Кароль запросив учених до свого хутору, прийняв як найдорожчих гостей, а на ранок виділив власний екіпаж і провів їх до Одеси, чим заслужив їх любов і повагу [34, с. 113-114].

Під час перебування в Одесі 1825 р. опального польського поета Адама Міцкевича, К.Сцібор-Мархоцький неодноразово зустрічався з ним в одеському будинку Залеських. Тоді поет був позбавлений права вільно пересуватися, і саме К.Сцібор-Мархоцький посприяв таємному виїзду з міста до Любомилі, де А.Міцкевич написав свій перший варіант знаменитого сонету “Аккерманський степ”, і навіть до Аккерману, де мешкав його віленський товариш С.Гациський [13, с. 119-120].

Після смерті старого графа в березні 1827 р. згідно заповіту, головним спадкоємцем, включаючи м.Миньківці, став К.Сцібор-Мархоцький. Він мав право в першочерговому порядку викупляти землі, які належали його сестрам. Землі “Руфінполісу”, як того хотіла покійна Єва Руффо, були порівну поділені між чотирма її дітьми [16, арк. 117-118]. Про цей варіант заповіту стало відомо зовсім недавно. Так, Т.Цесельському відомо лише про два варіанта заповіту від 1 грудня 1804 р. і 25 серпня 1814 р. [30, с. 23].

Під час польського повстання 1830–1831 рр. польські поміщики на Правобережжі готувалися дати бій царським військам. К.Сцібор-Мархоцький гаряче підтримував “Патріотичне товариство” і його керівний орган на Поділлі, видавав повстанські листівки в миньковецькій друкарні, був серед організаторів повстання в Ушицькому повіті та делегатом від подільських повстанців на Волинь до генерала Юзефа Дверницького. Найдетальніше описав виступ поляків в Ушицькому повіті Ф.Вротновський [45].

Як тільки надійшла звістка, що генерал Ю.Дверницький з військом вирушив на Поділля, 30 квітня 1831 року з власного помістя Струга виступив маршалок Леон Стемпковський зі своїм братом Вінсентом. Їхній загін із 57 добровольців попрямував до містечка Віньківці. Та замість очікуваних 120 добровольців до загону приєдналося лише 7 сміливців. Крім того, розвідники повідомили, що шляхтичі налякані новою, нібито повстання скасоване, а тому переймаються своєю долею після прибуття російських військ. Висновком кількохгодинної наради стало рішення йти на Зіньків і далі на захід, сподіваючись збільшити свої сили в с.Шарівка, і з підмогою чи без неї рухатися до генерала Дверницького. Розчарований невдалим початком Л.Стемковський відмовився

від керівництва загonom і передав його як фахівцю-військовику, колишньому капітану польського війська К.Сцібор-Мархоцькому. 64 добровольців, що залишилися, Сцібор-Мархоцький розділив на три частини. Командування першими двома він доручив братам Монюшкам та другу Бандровському. В.Стемпковському і Майєрові доручили амуніцію і кошти, які склали на одному з возів, і мали намір відправити до генерала Дверницького.

Біля Зінькова дізналися від двох мешканців Могилівського повіту, що генерал Дверницький потерпів поразку, а російські війська знаходяться на кордоні і в південній частині Поділля. Але потішила звістка про велике повстання, яке розпочали за Бугом брати Собанські і Єловицький. Тому вирішили не йти до Шарівки, а добиратися до Ольгопольського повіту, де з'єднатися з тамтешніми загонами. Неподалік від Бару загін Сцібор-Мархоцького зріс до 87 кіннотників. 5 травня загін отаборив між містечком Шаргородом і с.Романки. Однак дещо раніше в цих населених пунктах вже стали на відпочинок російські улани [45, s. 184-185].

Не виправдалася надія К.Сцібор-Мархоцького на поповнення свого невеликого загону могилівськими і ямпольськими союзниками. Відтак, частина повстанців подалися на конях до Летичівського повіту, інші вирішили повернутися до своїх маєтків, щоб вдома продовжувати місцеве повстання. Врешті з К.Сцібор-Мархоцьким залишилося лише 30 повстанців.

Водночас активізували свою діяльність і суперники. Зокрема, генерал Шереметьєв, який до 7 травня знаходився у с.Міхалполь, розуміючи, що повстанці повертатимуться до своїх сіл, вирушив до с.Заміхов, щоб перепинити по дорозі з-під Шаргорода Л.Стемпковського. Однак той прошигнув повз засідку під Малою Стружкою та дістався до свого маєтку у Струзі. Озброївши з власних запасів стрільців, маршалок Стемпковський о 3 годині після обіду отримав звістку про рух російських уланив з боку Заміхова. Але до цього вже все було готово. Селяни перекрили парканами шлях, що вів по яру, і на випадок облоги укріпили господарські споруди на пагорбах, звідки можна було контролювати околиці і прицільно відстрілюватися.

К.Сцібор-Мархоцький із частиною загону перебрався на лівий берег р.Стружка і став очікувати на росіян. Переважаючи сили генерала Шереметьєва атакували повстанців, що залишилися в маєтку. Тому ті змушені були покинути позиції і приєднатися до капітана Сцібор-Мархоцького на пагорбі. Одне з відділень уланив намагалося відрізати їм шлях до лісу, але втративши майора, кілька солдатів та коней, не змогло виконати завдання. Повстанці зуміли знайти притулок у лісі [45, s. 219].

Двадцять ушицьких кавалеристів на чолі з одним із братів Монюшків відступили на північ до Летичівського повіту і поповнили загін поручика Нагорнишевського [25, с. 425]. Проте Л.Стемпковського взяли у полон і доставили до Кам'янця, де засудили до заслання на копальні Нерчинська. По дорозі з Житомира в Київ з допомогою знайомого ксьондза йому вдалося утекти і пробратися до Галичини [45, s. 221].

Згідно рапорту генерала Ф.В.Рідігера, в полон потрапив і капітан К.Сцібор-Мархоцький [28]. Він теж намагався пробратися до Галичини, але росіяни його заарештували і відправили до Житомира [39, s. 93]. Після завершення слідства графа Сцібор-Мархоцького вислали до Курська, а потім до Пермі [14].

Один з учасників листопадового повстання капітан Адам Міхаловський зустрічався з К.Сцібор-Мархоцьким на засланні двічі: 9 жовтня 1831 р. неподалік містечка Кірсанова і 22 березня 1832 року в Пензі, коли Кароль повертався з Пермської губернії на поселення [41, s. 194-195].

Наприкінці 1832 р. К.Сцібор-Мархоцький повернувся в Миньківці, де мешкав під таємним наглядом [13].

Коли 1836 року на Поділлі прибув радикальний політик і засновник організації “Молода Польща” Шимон Конарський К.Сцібор-Мархоцький знову потрапив у вир подій. Гість запрошував місцевих поміщиків-поляків вступати до таємного товариства. Однак, члени “Патріотичного товариства” Поділля висували вимоги, які розходилися з поглядами самого Ш.Конарського. Місцева шляхта, зокрема і К.Сцібор-Мархоцький, дотримувалися шляхетного консерватизму. Суть розбіжностей виклав пізніше в листі один із шляхтичів: “Конарський був демократом і хотів їхню боротьбу перенести на наш ґрунт, розділити нас на аристократів і демократів, а нам цього було абсолютно не потрібно. Ми були поляками, і цього достатньо”.

Гострі суперечки з цього питання розгорілися у маєтку офіцера костюшківських військ Фрідріха Михальського в с.Вербка Мурована, що призвело до розриву стосунків. Але після того як у травні 1838 р. Ш.Конарського заарештували у Вільно і 15 лютого 1839 р. розстріляли, а більшість учасників “Молодої Польщі” після слідства вислали до Сибіру, К.Сцібор-Мархоцького також засудили і відправили до Тобольська [1, с. 41-44].

Відтоді К.Сцібор-Мархоцький остаточно втратив містечко Миньківці й довколишні села, які перейшли в державну власність [14]. У той час як К.Сцібор-Мархоцький перебував у засланні, в його частині Руфуполісу порядкував син Еліуша і Пульхерії – Ігнацій Малаховський [1, с. 46].

Відома польська патріотка, учасниця групи Ш.Конарського, Єва Феліньська дорогою до місця заслання в с.Березове, заїхала до Тобольська і застала там К.Сцібор-Мархоцького. У своїх спогадах вона з теплою відзначила й те, як граф Сцібор-Мархоцький згодився облаштувати землячку та орендував будинок для спільного проживання. З настанням навігації по р.Іртиш, Феліньська відправилась до місця свого заслання. К.Сцібор-Мархоцький проводжав її до самого берега [38, s. 53, 58-61, 63, 70, 90, 91].

У той же час у Тобольську перебували на засланні декабристи М.О.Фонвізін і Н.Д.Фонвізіна, брати П. і С.С.Бобришеві-Пушкіни, І.О.Анненков, О.М.Мурав'єв, доктор Ф.Б.Вольф, П.М.Свистунов, барон В.І.Штейнгель, Ф.М.Башмаков, С.М.Семенов, князь О.П.Барятинський. Як людина активна і соціальна, К.Сцібор-Мархоцький, безперечно, мав із ними дружні стосунки і залишив по собі приємні спогади. Зокрема, І.І.Пуцин у листі від 8 вересня

1842 р. з Тобольська декабристу Є.П.Оболенському записав: “...Обніми добре Рудинського – я його листи розіслав. Мархоцького бачив у Свистунова...” [21, с. 261-262].

Провівши в засланні 6 років, К.Сцібор-Мархоцький 1845 року [за свідченням Руфіна Пйотровського (1806–1872), який теж на той час перебував в засланні. – В.З.] отримав дозвіл на поселення біля Одеси і того ж року виїхав з Тобольська [42, с. 5].

Т.Цесельський стверджує, що К.Сцібор-Мархоцький повернувся із заслання до Одеси близько 1852 р. і викупив у Медзяховських 110 га землі з маєтку Любомила. Також намагався повернути решту земель судовим шляхом, але мало ефективно [30, с. 25].

Після повернення до Андріанівки (Грибівки) К.Сцібор-Мархоцький хазяював на своїй ділянці землі, виділеній сестрою Емілією. Згідно “Алфавітного списку населених місць Херсонської губернії, з показом їх власників” (на 1856 р.) за К.Сцібор-Мархоцьким були записані хутори Бузиновата (Роксолани) і Отарик, де разом нараховувалося 25 дворів. В той же час як хутори Бугаз, Біляівка (Любомила) і Дальницький (41 двір) – за його сестрою, полковницею Емілією Інгістовою [1, с. 47].

Повернувшись до розміреного життя К.Сцібор-Мархоцький і надалі продовжував цікавитися археологією. Так, археолог П.В.Беккер, який досліджував Північно-Західне Причорномор’я, згадував про “радушну допомогу” Мархоцького, а також про те, що той знайшов давнє поховання біля с.Адріанівка на лівому березі р.Барабой, на відстані 1 1/2 верст від моря [4, с. 207].

Напередодні селянської реформи 1861 року К.Сцібор-Мархоцький перевів місцевих селян у розряд державних. На початку 1860-х років граф потрапив під нагляд поліції, бо був у будинку Шеліотів (Шеміотів) в Одесі, де велися розмови про визволення Польщі [17, с. 19].

Помер К.Сцібор-Мархоцький у глибокій старості. Поховали його 8 листопада 1881 року в Одесі. За словами Маріяна Дубецького він: “чи не до останніх днів працював як селянин на невеликій ділянці землі”. До речі, займаючись сільським господарством, Кароль написав кілька статей про акліматизацію зернової пшениці-арнаutki в степовій зоні. М.Дубецький відмітив: “Серце його билось для добра і чеснот, і життя його було жертвним...” і охарактеризував померлого як людину, котра “одним барваом був відданий завжди, а справжні людські принципи братерства та любові ближнього, винесені з родинного гнізда, вмів зберегти та втілювати в дії у вузькому обсязі своєї діяльності” [37].

Маєтність померлого батька успадкували п’ять синів. Його дружина Елеонора Рогузька (1819–1897 рр.) народила йому шестеро дітей: Альберта (1850–1911), Людвіга (1852–1936), Карла (1854–1929), Казимира (1856–1915), і Юліана-Клавдія (1858–1928) і доньку Терезу.

Скориставшись участю у російсько-турецькій війні 1876–1877 років, брати доклали усіх зусиль і домоглися повернення конфіскованої в батька землі, що

потрапила у державну власність, а саме: 546 га біля Отрокова на Поділлі, 2731 га під Одесою та будівель, що були на них. Все це вони поділили порівну, врахувавши також вдову Елеонору [30, с. 26].

Могила К.Сцібор-Мархоцького, до сьогодні, на жаль, не збереглася. Проте пам'ять про цього видатного подолянина і одесита жива. А пошуками нових фактів його життя і діяльності займаються науковці, яких об'єднує Центр Мархоцькознавства – структурний підрозділ Центру дослідження історії Поділля Інституту історії НАН України при Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка.

Список використаних джерел та літератури:

1. Аргатюк, С. Кароль Сцібор Мархоцький / Аргатюк Сергій // Наукові записки Центру Мархоцькознавства / Упорядник В.А.Захар'єв. – Хмельницький, 2013. – Т. 4. – С. 29-48.
2. Аргатюк, С. Минувшина багряних степів: Нариси з історії Овідіопольського району / С. С. Аргатюк, С. В. Сапожников. – Одеса: Астропринт, 2007. – 567 с.
3. Баженов, Л. Життя і діяльність графа Ігнація Мархоцького в українській і польській художній літературі та історіографії XIX – початку XXI ст. / Л. Баженов // Україна-Європа-Світ: міжнародний збірник наукових праць на пошану проф. М.М.Алексієвця. – Тернопіль, 2011. – Вип. 5: Україна-Європа-Світ: історико-політичні та гуманітарні аспекти розвитку: у 2 ч. – Ч. 2. – С. 241-247.
4. Беккер, П. В. Берег Понта Евксинского от Истра до Борисфена, в отношении к древним его колониям / П. В. Беккер // Записки Одесского Общества Истории и Древностей. – Одесса, 1853. – том III. – С. 151-209.
5. Болдирев О. Шляхетська Полонія над Чорним Морем / О. Болдирев // Юго-Запад. Одессика = Південний Захід. Одесіка: історико-краєведч. науч. альм. – Одеса: Оптимум, 2006. – С. 137–181; №2. – С. 162-230.
6. Державний архів Одеської області (далі – ДАОО), ф. 140, оп. 1, спр. 24.
7. ДАОО, ф. 140, оп. 1, спр. 27.
8. Евтихийев, Е. Миньковецкое государство / Е. Евтихийев // Новое слово. – 1913. – № 3. – С. 34-52.
9. Кароєва (Соломонова), Т. Р. Друкарство в Миньківцях Подільської губернії наприкінці XVIII – першої третини XIX ст. // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство. – Кам'янець-Подільський, 2013. – Вип. 3. – С. 261-275.
10. Колесник, В. Відомі поляки в історії Вінниччини. Біографічний словник / В. Колесник. – Вінниця: ВМГО “Розвиток”, 2007. – 1008 с.
11. Копылов, А. Ф. Миньковецкое государство. Исторический очерк / А. Ф. Копылов // Русский вестник. Журнал литературный и политический. – СПб., 1895. – № 1. – С. 175-195; № 5. – С. 85-119.
12. Край Овідія: Археологія та історія Овідіопольського району: Кол. Монографія / автори: І. В. Сапожников, В. В. Левчук, С. С. Аргатюк, Л. Г. Білоусова Г. В. Сапожнікова, Д. С. Шелест та ін. – Одеса: Астропринт, 2005. – 624 с.
13. Ланда, С. С. Мицкевич накануне восстания декабристов: (Из истории русско-польских общественных и литературных связей) / С. С. Ланда; Ин-т славяноведения

АН СССР // Литература славянских народов. – М.: Изд-во АН СССР, 1959. – Вып. 4. – С. 91-185.

14. Лукин, В. Граф Мархоцкий, государство Миньковецкое и еврейское книгопечатание на Украине / В. Лукин // Лехаим. – Москва, 2007. – № 9 (185), сентябрь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.lechaim.ru/ARHIV/185/lukin.htm>.

15. Лукин, В. Евреи – подданные государства Миньковецкого (к истории еврейского книгопечатания на Украине) / Лукин Вениамин. // Параллели: русско-еврейский историко-литературный и библиографический альманах. – М.: Дом еврейской книги, 2009. – № 10-11. – С. 535-560.

16. Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 5, спр. 8039/II. – 144 арк.

17. Общественно-политическое движение на Украине: Сб. док.: В 2 т. / АН СССР. Ин-т славяноведения; АН УССР. Ин-т истории и др.; редкол.: В. Корольук и др. – К.: Изд-во АН УССР, 1964. – Т. 2: 1863–1864 гг. / Сост. В. Кузьменко, Л. Обушенкова, В. Павелко, Г. Марахов. – XLIX, 551 с. – (Серия “Восстание 1863 г. Материалы и документы” / гл. ред. сер.: С Кеневич и др.).

18. Овідіопольський район: Енциклопедичний довідник / автори-укладачі С. С.Аргатюк, В. В. Левчук, І. Т. Русев, І. В. Сапожников. – Одеса: ВМВ, 2011. – 716+115 с.

19. Орлов, А. Исторический очерк Одессы с 1794 по 1803 год / А. Орлов. – Одесса: Тип. А.Шульце, 1885. – 144 с.

20. Плесская-Зебольд, Э. Г. Одесские немцы: 1803–1920 / Э. Г. Плесская-Зебольд; Ин-т герм. и восточноевроп. исслед., Глтигген (Германия). – Одесса: ТЭС, 1999. – 520 с.

21. Пушкин, И. И. Сочинения и письма. В двух томах / И. И. Пушкин. – М.: Наука, 2001. – Том 1: Записки о Пушкине. Письма 1816–1849 гг. – 570 с.

22. Ролле, А. Ю. Граф Редукс / Антоній Юзеф Ролле; переклад з польськ. Василь Ганущак. – Дрогобич, 2008. – 81 с.

23. Серков, А. И. Русское масонство. 1731–2000. Энциклопедический словарь / А. И. Серков. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2001. – 1224 с.

24. Сецинский, Е. Исторические сведения о приходах и церквях Подольской епархии. Ушицкий уезд / Е. Сецинский // Труды Подольского церковного историко-археологического общества. – Каменец-Подольск, 1911. – Вып. XI. – С. 1-144.

25. Смит, Ф. История Польского возстания и войны 1830 и 1831 годов / Ф. Смит; пер. с нем. – СПб.: Тип. воен.-учеб. заведений, 1863. – Т. 2 – [4], VIII, 466 с.

26. Степанюк А. “Миньковецька держава” та Ігнатій Мархоцький як її засновник / Анатолій Степанюк // Господарський (арбітражний) суд Хмельницької області: історико-правові нариси, портрети. – Кам’янець-Подільський, 2006. – С. 305-326.

27. Сухих, Л. Документи з архіву Сцібор-Мархоцьких у Центральному державному історичному архіві України, м.Київ / Лідія Сухих, Наталія Черкаська // Наукові записки Центру Мархоцькознавства. – Хмельницький, 2011. – Т. 3. – С. 9-15.

28. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІАК України), ф. 442, оп. 782, спр. 161.

29. ЦДІАК України, ф. 1271, оп. 3, спр. 59.

30. Цесельський, Т. На Поділлі і на Чорному морі – родина Сцібор-Мархоцьких

/Томаш Цесельський // Наукові записки Центру Мархочкознавства. – Хмельницький, 2011. – Т. 3. – С. 16-36.

31. Черкаська, Н. До історії родинних архівів Сцібор-Мархочьких і Потоцьких /Наталія Черкаська // Наукові записки Центру Мархочкознавства. – Хмельницький, 2009. – Т. 1. – С. 13-45.

32. Шостакович, Б. С. О дружественных связях декабристов с политическими ссыльными-поляками в Сибири / Б. С. Шостакович // Ссылные революционеры в Сибири (XIX в. – февраль 1917 г.): [сб. науч. тр.]. – Иркутск, 1979. – Вып. 4. – С. 31-41.

33. Aftanazy R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. T.9. Województwo Podolskie / Roman Aftanazy. – 2-e wyd. – Wrocław, Warsz., Kraków: Ossolineum, 1996. – 458 s.

34. Andrzejewski, A. Ramoty starego Detiuka o Wołyniu / Antoni Andrzejewski. – Wilno: Nakładem i drukiem A.H.Kirkora, 1861. – Tom IV. – 193 s.

35. Antoni J. (Rolle). Grabia Redux // Dr Antoni J. (Rolle). Wybor pism. – Kraków, 1966. – Т. II. – S. 389–449.

36. Ciesielski T. Rodziny Szemiotow i Scibor-Marchockich – przyczynek do osadnictwa polskiego nad Morzem Czarnym w XIX w. – początkach XX // Причорноморський регіон в контексті європейської політики / за ред. Т.Цесельського, Е.Чапевського, В.Кушніра. – Одеса; Ополь; Вроцлав, 2008.

37. Dubiecki, M. Karol Scibor Marchocki (Wspomnienie posmiertne.) / M. Dubiecki // Kłosy (Warszawa). – 1882. – 22 lipca (3 sierpnia).

38. Felinska E. Wspomnienia z podróży do Syberii, pobytu w Berezowie i w Saratowie / Ewa Felinska. – Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1852. – Tom II. – 299 s.

39. Golynski, A. Pamietnik podolskiego powstania 1830–1831 roku / Aleksander Golynski; oprac. E.Kozłowski. – Warszawa: Pax, 1979. – 222 s.

40. [Kowalski, F.] Wspomnienia. Pamietnik Franciszka Kowalskiego. – Kijów: Nakładem Leona Idzikowskiego, 1859. – Tom 2. – 291 s.

41. Michalowski A. Pamietnik moj. Z rękopisy przygotowała do druku, wstępem i przypisami opatrzyła Elżbieta Helena Nieciowa / Adam Michalowski // Rocznik biblioteki Polskiej Akademii nauk w Krakowie. Rok XIII. – Wrocław; Warszawa; Kraków: Wyd. PAN, 1967. – S. 169-201.

42. Piotrowski, R. Pamietniki z pobytu na Syberii / Rufin Piotrowski. – Poznań: Nakładem księgarni J.K.Zupanskiego, 1861. – Т. III. – 276, IV s.

43. Zliwowska, W. Zesłancy polscy w Imperium Rosyjskim w pierwszej połowie XIX wieku / Wiktoria Zliwowska. – Warszawa: Wyd. DiG, 1998. – 835 s.

44. Wawrzykowska-Wierciochowa, D. “Emilia Szczaniecka”. Opowieść biograficzna / Dioniza Wawrzykowska-Wierciochowa. – Warszawa: Wydaw. Min. Obrony Narodowej, 1970. – 626 s.

45. Wrotnowski, F. Powstanie na Wołyniu, Podolu i Ukrainie w roku 1831. Opisane podług podan dowodcow i współuczestnikow tegoż powstania / Feliks Wrotnowski. – Lipsk: F.A.Brockhaus, 1875. – 355 s.

Одержано 6 травня 2013 року